

С. М. Кошарук

Ковель

КОВЕЛЬ – місто обласного значення [Волинської області](#), райцентр. Знаходиться на р. *Турія* (притока *Прип'яті*, бас. [Дніпра](#)), за 442 км від Києва та за 74 км від Луцька. Площа 47,3 км². Насел. 66 401 особа (2001, складає 99,1 % до 1989), переважно українці (2-е за чисельністю місто Волин. обл.). Залізнич. вузол. У К. виявлено поселення мідно-кам'яної доби (серед. 3 тис. до н. е.). За нар. переказами, першим поселенцем був коваль, якому місто й завдячує своєю назвою. Уперше згадано у писем. джерелах 1310, коли тут перебував майбут. польс. король Казимир III Великий. У серед. 14 ст. великий князь литовський Гедимін передав К. у володіння Ф. Санґушку. Вигідне геогр. розташування сприяло подальшому його зростанню. На поч. 16 ст. збудовано замок (знищений пожежею, вцілілі ворота з вежею простояли до 1805 і були розібрані за наказом генерала С. Каменського). 1518 польс. король Сигізмунд I Старий надав Маґдебур. право та дозвіл на проведення 2-х ярмарків на рік. 1543 князь В. Санґушко віддав К. у володіння дружині Сигізмунда I Старого – королеві Боні. 1577 працювали 42 ремісники. Новий власник А. Курбський у 1560-х рр. ліквідував самоврядування. Сигізмунд III Ваза грамотою від 1611 відновив Маґдебур. право, а Владислав IV Ваза грамотою від 1635 затвердив права та привілеї, надані його попередниками. У 17 ст. – один з найбільших екон. і торг. центрів Зх. Волині. Жит. брали участь у Визв. війні під проводом Б. Хмельницького. Деякий час місто тримав у облозі загін, який очолював полковник Колодка. 1775 Станіслав-Авґуст Понятовський подарував К. краків. воєводі В. Ржевуському. В цей період черг. раз було ліквідоване Маґдебур. право. Наприкінці 18 ст. – невелике містечко, в якому налічувалося лише 400 димів (за статистич. описом 1790). Після 3-го поділу Польщі 1795 відійшов до Рос. імперії та став повіт. містом Волин. губ. Ковел. пов. на Пн. і Пн. Зх. межував із Гроднен., на Пн. Сх. – з Мінською губ. 1913 його пл. складала 6487 квадрат. верст, у ньому мешкало 279,9 тис. (1897 – 211 493) осіб. 13 грудня 1812 побл. К. відбувся бій між рос. і франц. військами. Розвитку міста сприяло прокладення заліз-ниці: 1850–60 – Київ–К.–Брест, 1873 – Київ–Сарни–Рівне–К.–Брест, 1877 – К.–Холм–Люблін. 1861 працювали 242, 1867 – 280, 1893 – 726, 1899 – 1093 ремісники. Наприкінці 19 ст. проводилося 10 ярмарків. 1903 завершено будівництво залізниці К.–Сарни. У тому ж році у формах модерну за проектом арх. О. Вербицького споруджено залізнич. вокзал. На поч. 20 ст. тут працювали тютюн. ф-ка, винний склад, друкарня. У серпні 1915 на Ковел. напрямку точилися запеклі бої. 23 серпня К. захопили австро-нім. війська та

утримували його до кінця війни. Від липня 1916 – прифронт. місто. Влітку 1919 побл. К. відбулися бої Волин. дивізії Армії УНР з польс. військами. За Ризьким мирним договором 1921 у складі Зх. Волині відійшов до Польщі. Від 1939 – у межах кордонів УРСР. До 2-ї світової війни у місті мешкало багато євреїв (1939 – бл. 50 %). Від 28 червня 1941 до 6 липня 1944 – під нім.-фашист. окупацією. На вул. Володимирська та у центрі нацисти створили євр. ґетто. Діяло підпілля. Неподалік міста проводило бойову операцію партизан. з'єднання під командуванням О. Федорова. 1863 у К. мешкало 3646, 1893 – 15 116, 1897 – 17 697, 1912 – 29 581, 1939 – 32 900, 1959 – 24 666, 1970 – 33 351, 1979 – 48 916, 2011 – бл. 68,2 тис. осіб. У серед. 20 ст. зруйновано дерев'яну Благовіщен. церкву. Міста-побратими: Барзінґгаузен, Вальсроде (обидва – Німеччина), Бжеґ-Дольни, Краснистав, Легіоново, Ленчна, Холм (усі – Польща), Пінськ (Білорусь), Ржев (РФ), Утена (Литва), Буча (Київ. обл.), Сміла (Черкас. обл.). Нині у місті працюють ВАТи [«Ковельсільмаш»](#), «Вироб.-комерц. фірма “Ковель”» (пошиття одягу), «Ковел. хлібокомбінат», ЗАТ «Ковел. ковбаси», ТОВи «Ковел. міська друкарня», «Нектар-плюс» (солодощі), «Аліна», «Гарант» (обидва – пиломатеріали), «Барс» (м'ясоперероблення), «Волинь-Склопласт», «Волинь-Кольвіс» (побут. опалювал. котли), укр.-словац. СП «Ліспром», підприємство «Ветсанзавод» (м'ясо, кістк. борошно). У К. – 10 заг.-осв. шкіл, 2 навч.-вихов. комплекси, г-зія, 14 дитсадків, пром.-екон. і мед. коледжі, ПТУ № 5, профес. ліцей; Нар. дім «Просвіта», Палац культури ім. Т. Шевченка, Палац учнів. молоді ім. І. Франка, [Ковельський історичний музей](#), 4 б-ки, муз. школа; рай. лікарня, протитуберкульоз. диспансер, стоматол. поліклініка, дит. лікарня, полог. будинок, вузл. лікарня ст. Ковель; 9 готелів; 16 філій і відділ. банків; 4 ДЮСШ. Є 2 парки культури та відпочинку. Виходять газети [«Вісті Ковельщини»](#), «Ковель сьогодні», молодіж. ж. «Птаха»; діє ТОВ «Телевіз. центр “Ковель”». Нар. самодіял. колективи: капела культпрацівників Нар. дому «Просвіта», ансамбль пісні і танцю «Лісова пісня», симф. оркестр муз. школи, естрад. і духовий оркестри, ансамблі нар. музики «Награш», «Коробейники» та «Джерело», ансамбль «Поліський дивосвіт». Реліг. громади: 7 – УПЦ МП, 7 – УПЦ КП, 1 – УГКЦ, 1 – РКЦ, 10 – протестантських (євангел. християн-баптистів, християн віри євангельської, свідків Єгови, адвентистів сьомого дня та ін.). Пам'ятки архітектури: костел св. Анни (1771), Свято-Воскресен. церква (1877), Свято-Михайлів. церква (1903), будівлі колиш. аптеки Фрідріксона та синагоги (обидві – 19 ст.), міська поліклініка (1910), будівля ниніш. відділ. «Промінвестбанку» (поч. 20 ст.). Встановлено пам'ятники Б. Хмельницькому, Т. Шевченку, Лесі Українці, меморіал Слави, монумент жертвам 2-ї світової війни, стелу воїнам-афганцям, пам'ятний знак ліквідаторам аварії на ЧАЕС. Серед видат. уродженців – історик, архівіст, літературознавець *В. Міяковський*, акушер-гінеколог, дійс. чл. НТШ [М. Грещишин](#), лікар-хірург *Ю. Мохнюк*, лікар-невропатолог *Г. Перцев*, фахівець у галузі харч. технологій [Ю. Жук](#), хімік *К. Михалевич*, біохімік *Г. Шавловський*, фахівець у галузі зварювал. виробництва *Н. Лангер*, фахівець у галузі механіки *В. Силованюк*; поетеса, літературознавець [Є. Васильківська](#); мистецтвознавець [Л. Березницька](#), мистецтвознавець, графік *В. Могилевський*, художник, архітектор [М. Ашкіназі](#), скульптор [Л. Гром](#), графік,

живописець [В. Ковальчук](#); співачка, засл. арт. УРСР [Н. Захарченко](#), хор. диригент, муз.- громад. діяч [В. Загурський](#); дипломат І. Гуменний; церк. діяч [Анатолій](#) (Грисюк); боксерка [Т. Коб](#). К. відвідували Т. Шевченко, І. Франко, П. Куліш, М. Старицький, М. Лисенко, М. Драгоманов. З містом пов'язані життя та діяльність фольклористки, письменниці *Олени Пчілки* (О. Косач) та її дочки поетеси *Лесі Українки* (Л. Косач), громад.-політ. діяча, лікаря *М. Левицького* (був приятелем родини Косачів), громад. діячки *О. Левчанівської*, живописця, культур. діяча *А. Лазарчука*, спортсменок [Ю. Батенкової-Бауман](#) ([біатлон](#), [лижні гонки](#)), *Ю. Остапчук* (вільна боротьба).

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Сміян П. К. Ковель. Л., 1968;
2. Вельма М. Г. Ковель: Путівник. Л., 1990;
3. Семенюк А. В. Місто над Турією. Лц., 1995;
4. Його ж. Ковель: минуле і сучасне. Лц., 2000;
5. Корнелюк Д. Ковельщини славні імена. Лц., 2001;
6. Вельма М. Г. Ковельщина повоєнна: Люди. Події. Факти. Лц., 2009.

Бібліографічний опис:

Ковель / С. М. Кошарук // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-7291>. – Останнє поновлення : 2023.

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).